

INDLEDNING. GEOPOLITISKE MYTER OG KRISEN I USA

Vi har at gøre med selve mytens princip: den omformer det historiske til natur.

Roland Barthes, filosof og semiotiker 1957

Ligesom myterne allerede fuldbyrder oplysning, således indvikler oplysningen sig for hvert skridt mere og mere i mytologi.

Theodor W. Adorno og Max Horkheimer, filosoffer, 1947

”Do we have the desire and the courage to preserve our civilization in the face of those who would subvert and destroy it,” spurgte den amerikanske præsident Donald Trump i en tale under et officielt besøg i Polen i 2017.¹ Spørgsmålet var retorisk, men stadig flere kommentatorer er begyndt at tvivle på, om USA faktisk har styrken og evnen til at fastholde sin position som den vestlige civilisations leder. Usikkerheden om USA’s position i verden og nye idéer om civilisationers betydning i internationale forhold er emnerne for nærværende bog. Bogen tager udgangspunkt i en opfattelse af, at USA’s nuværende situation med voldsomme interne sociale og politiske konflikter er i en krise, der på nogle punkter kan sammenlignes med den amerikanske krise ved forrige århundredskifte, altså indgangen til det 20. århund-

rede: USA havde opnået sin forestillede skæbnebestemte mission på det amerikanske kontinent om territorial udbredelse fra kyst til kyst, der blev legitimeret som en civilisering både af den vilde natur mod vest og af de oprindelige folk, som i store antal dog måtte lade livet eller se sig placeret i reservater under civilisationsprocessens fremmarch. Men for efterkommerne af de hvide europæiske og puritanske protestanter, som i slutningen af 1800-tallet dominerede den amerikanske nation, var USA en succes med en kapitalisme, der buldrede derudaf og gjorde den unge føderation til verdens mest succesfulde økonomi både hvad angik verdenshandel, teknologisk innovation og industrialisering. Succesen blev båret frem af det, der altid har udgjort skelettet i opbygningen af imperier eller civilisationer, nemlig infrastruktur, som i USA's første århundrede var jernbanenettet.

Succesen udløste dog en national krise forårsaget af de store kapitalistiske virksomheders monopolisering og grådighed, voksende ulighed, der ganske vist noget af vejen lod sig begrunde i den socialdarwinistiske teori om *survival of the fittest*, der blandt de rige og succesfulde nød stor popularitet. Uligheden truede dog med alvorlig indre splittelse i den hvide nation (de sorte var ikke blevet integreret i det amerikanske samfund, og de oprindelige folk var helt gemt af vejen og glemt).² Især to initiativer bragte USA hinsides krisen, nemlig store nationale reformprogrammer, der skulle tøjle kapitalmonopolerne, og formuleringen af visioner for udenrigspolitiske missioner inspireret af myten om USA's forsynsbestemte opfyldelse af sin succes som nation, der nu skulle være ledetråd for civiliseringen af hele verden. Enten ved at de endnu ikke udviklede civilisationer på kloden fulgte det amerikanske eksempel, fordi det var så lysende perfekt, at det måtte efterlignes, eller fordi USA direkte greb ind i verden med militær magt og rettede de fejl, som endnu ikke udviklede civilisationer måtte begå, som Theodore Roosevelt udtrykte det i 1904, eller ved at sende USA ind i Første Verdenskrig med Woodrow Wilsons ord om at ville "gøre verden sikker til demokrati". Visionerne om USA's store mission i form af at gøre sin civilisation universelt gældende blev som bekendt sat på pause med Woodrow Wilsons diplomatiske nederlag under Versaillesforhandlingerne efter Første Verdenskrig, og især da det amerikanske senat ikke ville ratificere traktaten om det netop etablerede Folkefor-

bund. Ikke desto mindre bragte reformprogrammerne og visionerne om USA's civiliserende mission i verden USA gennem sin krise, indtil mellemkrigstidens økonomiske sammenbrud skabte en ny krise.³

Tiden, hvor den amerikanske myte blev omsat til global vision og realiseret i den amerikanske globale sikkerhedspolitik, kan kaldes *saddeltiden*: Det er perioden fra William McKinley, præsident 1897-1901, hvor han blev myrdet og erstattet af Theodor Roosevelt, og især tiden med præsidenterne Roosevelt og Woodrow Wilson frem til 1920. I amerikansk historieskrivning er det almindeligt at tale om 'den forgyldte tidsalder' (*The Gilded Age*), der angives til ca. 1870-1890, hvor der fandt markante politiske omvæltninger sted, samtidig med at sårene blev slikket efter borgerkrigen, og de store kapitalistiske monopolverksamheder voksede i takt med industrialiseringen og verdenshandlen.⁴ Der kan derfor argumenteres for, at USA's transformation fra en føderation optaget af egne indre anliggender til en stormagt tog sin begyndelse omkring 1870. Det er imidlertid kombinationen af nationale reformer og øget udenrigspolitisk selvbevidsthed, aktivisme og ikke mindst den *begrebsliggørelse* af USA's aktive rolle og indgriben i verden, der blev formuleret i årene omkring århundredeskiftet, som her betegnes som 'den globale sikkerhedspolitik saddeltid'.

Denne periode omfatter 1897-1920 og kaldes i amerikansk historieskrivning 'den progressive æra', fordi der her udvikles en større social bevidsthed, gennemføres reformer til regulering af de store virksomheders og monopolers vildtvoksende indtjening og uligheden i samfundet og til skabelse af rettigheder og beskyttelse for arbejderne. Den progressive æra er også perioden, hvor USA bliver en imperial kolonimagt og globalt melder sig med en mission, der skal skabe en verdensorden efter amerikansk forbillede.

Den lidt pudsige betegnelse 'saddeltid' beskriver derfor, at her blev der sadlet om, og når det gælder udenrigs- og sikkerhedspolitikken, indebar det, at fra at være det ekstraordinære, lysende forbillede på det sande, gode samfund, som det kendes fra myten om den puritanske protestant John Winthrops vision i 1630, skulle USA blive i stand til aktivt at gribe ind i verden for om nødvendigt at civilisere den med magt.⁵ I nyere tids historieskrivning ses John Winthrops vision gentaget af USA's grundlæggere (*founders*) i mere profane vendinger. Det

gælder f.eks. i den afgående præsident George Washingtons berømte afskedstale, hvor han argumenterede for, at USA bortset fra handel skulle have så *lidt som muligt* at gøre med den gamle verden, Europa, men fremstå som eksempel til efterfølgelse for de aldrende stater og dynastier.⁶ Det er imidlertid lidt af en tilsnigelse, at Winthrops forestilling om *a city upon a hill* inspirerede forfatningsarkitekterne og George Washington, eftersom Winthrops prædiken var glemt og ukendt for de fleste helt frem til 1838 og først fik sin mytologiske status under den kolde krig. Men forestillingen om USA som noget særligt, der med sin unikke civilisation skal drive menneskeheden frem til nye og ædle højder, er helt eksplicit til stede i George Washingtons tale.

Betegnelsen 'saddeltid' er inspireret af den tyske historiker Reinhart Koselleck, der i et programskrift til studier i begrebshistorie brugte den om perioden 1750-1840 i europæisk politisk historie til at beskrive, hvordan forandringer i brugen af politiske og sociale begreber fandt sted i overgangen til den moderne verden. Det, der for Koselleck betegner moderne brug af politiske begreber til forskel fra førmoderne, er, at menneskers *forventninger* til fremtiden i stigende grad var blevet løsrevet fra *erfaringerne* af fortiden. Det betød, at begreberne blev mere abstrakte, blev alles eje (sproget demokratiseres), og at mennesker så sig selv som *historieskabende* i modsætning til i førmoderne tid, hvor fremtiden blev set som bestemt af forsynet. Begreber begyndte derfor at blive brugt til at anvise handlinger i fremtiden, hvorfor der blev politisk kamp om deres betydninger. Det er forskellen fra en *city upon a hill*-mytologi til en fortælling om en aktivistisk amerikansk mission, hvor USA med Roosevelts ord gennem indgriben skal rette andre civilisationers forseelser (*wrongdoings*), som netop formuleres i perioden 1897-1920. Det er det, der begrunder anvendelsen af Kosellecks betegnelse 'saddeltid' til at beskrive perioden.⁷ Begreberne formuleres til at gribe aktivt handlingsanvisende ind i fremtiden ved at knytte geografi og politik sammen med territorialmagt. Det var den amerikanske admiral og historiker A.T. Mahan, der med sine bøger om flådemagt, sammen med den daværende direktør for London School of Economics, Halford Mackinder, bidrog til udviklingen af geopolitik.⁸ For det andet at visionerne og begreberne kom til at ligge i dvale, indtil de blev aktualiseret af Japans angreb på Pearl Harbor i 1941 og USA's

efterfølgende bratte opvågning og efterfølgende aktivisme i internationale forhold efter Anden Verdenskrig.

Selvforståelsen af den amerikanske civilisations betydning for verden, som udviklede sig i saddeltiden, hvor USA sadlede om og skridtede verden af for at gøre den bedre ved at omskabe den i sit eget billede, har lige siden udgjort det mytologisk bestemte grundlag for amerikansk sikkerhedspolitisk tænkning og strategi: USA var fra kolonitiden *exceptionel* i sin realisering af *frihedens imperium* (Thomas Jefferson), dvs. folkenes selvbestemmelse og de gode dyder, og landet fremstod derfor i mytologien ikke blot som en enestående civilisation, men også med en mission om at forbedre verdens civilisationer. Missionen skulle fuldbyrdes ved at være det lysende eksempel for andre civilisationer, men blev i saddeltiden tilføjet en indgribende civiliserende mission i verdens gang, der skulle berede den til at følge den amerikanske version af det gode samfund. I 1898 støttede USA således det cubanske oprør og indledte krig mod Spanien, der tabte og efterfølgende solgte Filippinerne til de amerikanske sejrherre. Det kom til oprør i Filippinerne mod USA, der nedkæmpede øriget og holdt det besat frem til 1946. Selvom det ikke lykkedes at omforme Filippinerne i USA's billede, var øerne det første amerikanske forsøg på at eksportere sit liberal-demokratiske værdigrundlag med den konsekvens, at idéerne om USA's globale mission i verden blev centrale i amerikansk sikkerhedspolitisk teori og historie. Lige siden har amerikanske interventioner og global sikkerhedspolitik været indskrevet i en myte om, at USA med sin eksklusive position i verdenshistorien har en mission om at civilisere verden og ”sikre den for demokrati”, uanset at virkeligheden sjældent har kunne bekræfte myten – med Vesteuropa efter Anden Verdenskrig som en markant undtagelse, der dog også var indledningen til den kolde krig.

Det er myten om USA som eksklusiv, der lige siden for amerikanske politikere fra begge de store partier og de sikkerhedspolitiske tankemiljøer i Washington, D.C. har begrundet, at USA har en civiliserende mission i verden, uanset om fortællingen teoretisk pendulerede mellem de to yderpoler i amerikansk sikkerhedspolitik, isolationisme og interventionisme, eller indtog positioner derimellem. *Det er mytologi omsat til sikkerhedspolitik*, hvad enten den forstår sig som reali-

stisk, idealistisk eller konstruktivistisk. Dette er bogens idé og ramme, som skal tjene til at forstå USA's internationale krise i dag, der for at kunne overvindes forudsætter, at USA genopfinder sig selv med *en vision for den amerikanske nation og for dens position i verden*. En verden, der i dag synes domineret af flere magtpoler, som i stadig højere grad splitter verden fremfor at samle den i en fælles vision om én verdensorden, således som håbet i det mindste i Vesten var ved afslutningen på den kolde krig.

For kun en generation siden drømte USA om 'den nye verdensorden', men det kan undertiden føles, som om drømmeriet fandt sted i forhistorisk tid. I dag ser vi andre civilisationsmyter som den russiske og navnlig den kinesiske, der forstår sig i opposition og som alternativ til den amerikanske civilisationsmyte: Kina vil samle verden både konkret fysisk gennem sit storstilede nye silkevejsprojekt (Belt and Road Initiative, BRI) og politisk gennem sin vision om en verdensorden baseret på myten om den tusindårige kinesiske civilisation, der tager kritisk afstand fra liberalisme og demokrati og i stedet promoverer en fortælling om *harmoni i forskellighed*, at civilisationer og kulturer kan udfolde sig i harmoni og respekt for hinanden baseret på international konsensus om fælles regler for politisk, økonomisk og kulturel sameksistens.⁹ Denne kinesiske civilisationsmyte om harmoni i forskellighed i internationale affærer, funderet i respekt for territorial suverænitet, ikke-indblanding i andre staters indre anliggender og afvisning af alliancepolitik, ser Kina i dag som en samlende model for global orden. Heroverfor ser mange i Vesten den som "en trussel mod den frie verden", som USA både under Donald Trump og Joe Biden har reageret mod ved akkurat at henvise til myten om den amerikanske civilisationsmission i opbygning af en politisk og militær "alliance af demokratier". Denne ses til gengæld i Rusland og Kina som en direkte trussel mod ikke-vestlige staters territoriale suverænitet: Mens de tre store magter i verden forstår deres egne myter som modeller, der vil samle verden og skabe fremskridt og velstand, fortolkes den russiske og den kinesiske civilisationsmyte i Washington, D.C. som global splittelse og konfliktskabende, der "truer den vestlige civilisation" og derfor politisk og militært må bekæmpes. Den kinesiske myte om harmoni i forskellighed fortolkes af mange politikere og sikkerhedspoli-

tiske analytikere i Washington, D.C. som *kulturrelativisme*, og de insisterer i stedet på, at det værdigrundlag, den amerikanske civiliserende mission hviler på, er *universelt* og derfor i princippet det eneste sande grundlag for global orden. Et voksende problem i USA er dog, at uenigheden og konflikterne om, hvordan dette universelle værdigrundlag for den amerikanske civilisatoriske mission skal forstås og omsættes politisk, såvel nationalt som internationalt, truer med at splitte ikke blot verden, men grundlæggende den amerikanske nation i sig selv. Det var faktisk grundtesen i Samuel P. Huntingtons bog *Civilisationernes sammenstød*, der første gang udkom i amerikansk udgave i 1996. Den konservative Huntington var ikke i tvivl om, at den amerikanske civilisation både er exceptionel og unik, og at multikulturalisme – kulturel radikalisme – er ødelæggende for den amerikanske nation. Derfor advarede han mod immigration, navnlig fra Latinamerika, men gang på gang i sin bog slår han fast: ”I den nye verden, hvor etniske konflikter og sammenstød mellem civilisationer er fremherskende, har troen i Vesten på den vestlige kulturs universelle gyldighed tre problemer: Den er forkert, den er umoralsk, og den er farlig.”¹⁰ I bogens konklusion sammenfatter Huntington sit synspunkt:

Nogle amerikanere har været fortalere for et multikulturelt samfund i USA, en del har været fortalere for universalisme uden for landets grænser, og en del har gjort begge dele. Hjemlig multikulturalisme truer USA og Vesten, universalisme i udlandet truer Vesten og verden. Hverken den ene eller den anden strategi tager hensyn til den vestlige kulturs unikke karakter. De globale multikulturalister vil have en verden, der er ligesom USA. Et multikulturelt Amerika er en umulighed, fordi et ikke-vestligt Amerika ikke er amerikansk. En multikulturel verden er uundgåelig, fordi et globalt imperium er umuligt. Bevarelsen af USA og Vesten kræver fornyelse af den vestlige identitet. Verdens sikkerhed er betinget af accept af global multikulturalisme.¹¹

Mens jeg helt tilslutter mig Huntingtons konstatering af umuligheden af en universel civilisation, er jeg mere skeptisk over for hans afvisning